

Oslo, 26.05.2023

NFFOs innspill til Kultur- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementets leselestestrategi

Om NFFO og behovet for en lesestrategi

NFFO er en medlemsorganisasjon for alle som skriver og oversetter faglitteratur. Foreningen skal fremme medlemmenes rettigheter, samordne deres faglige og økonomiske interesser og arbeide for god faglitteratur og trygging av yringsfriheten.

NFFO er glad for at Kultur- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet i fellesskap setter i gang arbeidet med en leselestestrategi, som skal skape en kultur for lesing hos alle deler av befolkningen. Selv om nordmenn fremdeles leser mye, er trenden nedadgående. Både barn og voksne opplever at bøkene taper konkurransen til digitale medier. NFFO mener at leselestestrategi krever gode leseferdigheter, og at grunnlaget for å skape en kultur for lesing starter i barnehage- og skolealder. Skal man lykkes med en leselestestrategi, kan lesearbeidet ikke overlates til enkeltildsjeler som lærere og skolebibliotekarer alene, men må settes inn i et helhetlig system, der rammene legger til rette for lesing.

Utfordringene knyttet til lesing og leselest

Digitalisering av skolen og manglende bevissthet rundt lesing på papir

Norske lesere leser mindre enn tidligere. SSBs mediebarometer og Leseundersøkelsen, som er utarbeidet av Bokhandlerforeningen og Forleggerforeningen, viser en nedgang i lesing for flere aldersgrupper. Ett av resultatene fra PISA 2018, var en reduksjon på 15 prosentpoeng i andel 15-åringer som leser på fritiden. I tillegg viser forskning fra blant annet Lesesenteret i Stavanger særlig at folks evne til dybdelesning av lengre tekster er i ferd med å bli svekket. PIRLS-undersøkelsen, som ble offentliggjort 16. mai, viste at det er en markant nedgang i leseferdighetene til 10-åringene går ned, og at de i mindre grad opplever interesse for å lese. I tillegg viser undersøkelsen at nedgang i barnas leseferdigheter kommer samtidig med en markant økt bruk av digitale enheter i skolen. Det er derfor grunn til å se lesing og digitalisering i sammenheng.

Kunnskapsdepartementet peker i statsbudsjettet for 2023 på at de siste års pandemi har ført til vanskeligheter med å forberede innføring av de nye læreplanene, og at kommunene prioriterte innkjøp av digitale læremidler fremfor fysiske læremidler. Samtidig viser undersøkelser Utdanningsforbundet har gjort at lærere tilbringer mye tid i kopirommet for å gi elevene tilgang til nye fysiske læremidler som kommunene ikke har hatt tilstrekkelig økonomi til å kjøpe inn, og foreldre og lærere landet rundt har engasjert seg fordi de opplever at barnas læringsutbytte blir mindre på grunn av læremiddelsituasjonen.

NFFO mener at en manglende bevissthet rundt viktigheten av gode og tilpassede læremidler, og manglende kunnskap om læringsutbyttet knyttet til digitale og fysiske læremidler, påvirker barns leseferdigheter. Forskning viser at barn som leser trykte bøker, viser bedre leseforståelse enn barn som kun leser digitale bøker. Gode

leseferdigheter på papir bidrar i tillegg til å bedre leseforståelsen på skjerm, mens gode skjermferdigheter ikke bidrar til bedre lesing på papir. Det er vesentlig at man har en rett balanse mellom digitale og fysiske læremidler, og at det er knyttet bevisste strategier til hva man bruker når. Det er ikke snakk om enten fysiske lærebøker eller digitale læremidler, men både og. Digitale læremidler kan bidra til bedre læring hos elever med lese- og skrivevansker, og kan gi elever evne til å navigere gjennom et stort kildemateriale. Samtidig bidrar fysiske lærebøker til bedre konsentrasjon og leseforståelse, og er et bedre format for å lese langt.

Manglende kunnskap om voksne lesere

En utfordring er at kunnskap om lesing i stor grad er rettet mot barn som lesere. Norsk mediebarometer 2022 viste at 26 prosent av voksne leser bøker på en gjennomsnittsdag, og viser til at tallet har vært stabilt de senere år. Imidlertid er det et behov for å se utviklingen av voksnes lesevaner i sammenheng med digitalisering og bruken av andre medier. Problemstillinger knyttet til hva som leses, hvorfor det leses, hvor lange tekstene er, i hvilke formater det leses etc. er nyttig å kartlegge for å følge utviklingen av leseferdigheter og lesevaner i alle aldersgrupper.

De tre viktigste målgruppene for strategien

Elevene

NFFO mener skolen må fungere som en utjevnende arena, som sørger for lik tilgang til leseferdigheter og til litteratur. Elevene utgjør fremtidens borgere, og for at Norge i fremtiden skal ha et utviklet kunnskapssamfunn er det vesentlig at elever i grunnskolen lærer seg å lese på et høyt nivå. PIRLS-undersøkelsen 2021, som ble offentliggjort 16. mai, viser at omtrent en femtedel av elevene på femte trinn hadde svake leseprestasjoner i 2021, hvilket utgjør nær en fordobling siden 2016. I tillegg viser tallene at det er færre sterke lesere i 2021 enn i 2016. Et arbeid med leseferdigheter og lesekultur må derfor etter NFFOs syn i første rekke være rettet mot elevene, og ha som mål at de tilegner seg lesing som ferdighet og utfra dette utvikler en kultur for lesing. Dette handler om å gi elevene tilgang til en bredde av litteratur i alle sjangre tilpasset deres behov og forutsetninger, men særlig at litteraturen elevene må lese, lærebøkene, er av god kvalitet, og stimulerer til ytterligere lesing og læring.

Studentene

Manglende leseferdigheter og leselyst blant barn slutter ikke i når elevene går ut av grunnskolen eller den videregående skolen. Mange elever skal ut i videre utdanning, til fagskoler, høgskoler og universiteter. At studentene har tilstrekkelige leseferdigheter, er derfor vesentlig innen utviklingen av akademisk kunnskap og for utdannelsen av fremtidens arbeidstakere. Tilbakemeldinger fra academia viser at studenter i mindre grad enn tidligere er i stand til å lese lengre tekster, og at universitetene må legge til rette for studenter med dårlige leseferdigheter. Denne utviklingen kan og bør snus, og regjeringens leselyststrategi bør derfor inkludere studentene som målgruppe, og favne om lesing av alt fra skjønnlitteratur til akademiske fagbøker. Ulike litteraturformer fordrer ulike leseteknikker.

Grupper med lave leseferdigheter

Det er vesentlig at en leselyststrategi tar sikte på å løfte alle lesere, men at elever, og andre som skårer dårlig når det gjelder leseprestasjoner, og som i liten grad opplever leseglede, prioriteres særskilt. I PIRLS-undersøkelsen 2021 viser resultatene at det er en klar sammenheng mellom familiens sosioøkonomiske status og tiåringenes leseprestasjoner. Samtidig viser den samme undersøkelsen at minoritetsspråklige

elever har signifikant lavere gjennomsnittlige leseprestasjoner sammenlignet med elever fra majoritetsbefolkningen. Disse funnene tyder på at leselyststrategien må bidra til å treffe disse gruppene bedre, og bidra til en utjevning av leseferdighetene i hele befolkningen, både blant barn og voksne som ikke leser. På denne måten kan flere grupper oppleve mestring og kunnskap gjennom lesing, og bidra til at de utvikler et ønske om å lese mer i fremtiden.

Behov for tiltak i strategien

Overordnet satsing på lesing

En samlet bokbransje fremmet i 2020 en handlingsplan for lesing, der bransjen ba om at:

Lesefremmende innsats må bli en større del av både kunnskaps- og kulturpolitikken. Det er nødvendig med en koordinert, omfattende og langsiktig satsing på lesing og litteraturformidling for alle aldersgrupper. Vi bør etablere en helhetlig tenkning rundt hvordan man best forvalter den kompetansen som finnes på litteratur- og leselystformidling i Norge. En forutsetning for å få dette til er tydelige mål og forutsigbare rammevilkår som gjør det mulig å arbeide nasjonalt og bredt.

Overordnet mener NFFO at arbeidet med en leselyststrategi må ha et helhetlig overblikk som inkluderer tiltak fra både kultur- og kunnskapspolitisk sektor, og mener det er et stort potensial for å lede og samordne ressursene knyttet til lesing og lesefremmende innsats på ett sted. Slik lesearbeidet er organisert i dag, med ulike aktører som tar for seg ulike sider ved lesing, fra leseferdigheter til leselyst, er arbeidet fragmentert og lite samordnet, og man oppnår i liten grad å se på lesing og lesetiltak i et helhetsperspektiv.

NFFO mener en løsning fra bransjens side kan være å etablere en felles leseorganisasjon som kan ta føringen i alt arbeid knyttet til lystlesing, leseferdigheter og tilrettelagt litteratur, og arbeide for bedring av vilkårene for lesing og leselyst i fremtiden. I praksis innebærer dette at foreningene Leser søker bok og Foreningen !les bør slås sammen. En ny organisasjon bør ta utgangspunkt i det gode arbeidet som disse foreningene utfører i dag, arbeide kunnskaps- og forskningsbasert, og fungere som et kontaktpunkt for organisasjonslivet, bokbransjen, academia og politiske myndigheter. Slik kan vi i fremtiden legge til rette for et krafttak for lesing som favner alle grupper, og som kan snu trenden med dalende leseferdigheter og leseglede. Litteraturfeltet må selv sørge for en samordning av sine ressurser, men vi oppfordrer myndigheten til å vise vilje til å bygge opp under initiativet som her skisseres.

Satsing på lesing i skolen

Skolen er den siste fellesplattformen, og skal sørge for at elever, uavhengig av bakgrunn, skal få de samme mulighetene. Skolen har derfor en nøkkelrolle i å sørge for leseferdigheter, og for å skape en kultur for lesing. For å få til dette er det vesentlig at elevene har tilgang til lærebøker av høy kvalitet som stimulerer til læring og videre lesning. Gode lærebøker fører til utvikling av leseferdigheter, ønske om videre læring og stimulerer elevene til å lese mer. Samtidig må det legges til rette for at lærere har tid og rom til å benytte sin pedagogiske kompetanse til å lære elevene dybdelesning og formidle litteratur som skaper leseglede.

Satsing på skolebibliotek

Skolebibliotekene er mange barns første møte med litteratur, og spiller derfor en viktig rolle i å bidra til å skape leseferdigheter. Til tross for bred enighet fra forskere, fagfeltet og politisk hold om skolebiblioteket som en kunnskapsressurs i skolen, er det fremdeles store forskjeller i bibliotektilbudet til norske skolebarn. Skal skolen fungere

som en utjevne arena, som sørger for like muligheter for alle, må det være lik tilgang på gode skolebibliotek. Gode skolebibliotek er mer enn en samling bøker, det er en arena der elevene møter litteratur og lærer grunnleggende ferdigheter som en integrert del av det pedagogiske planverket og fungerer som en læringsarena på tvers av fagene.

Gode skolebibliotek forutsetter at det finnes gode lokaler, lange åpningstider, kvalifiserte ansatte og tilgang på en bredde av litteratur som tar høyde for at barn er forskjellige og har forskjellige behov. Skolebibliotekene må inkludere skjønnlitteratur og sakprosa, og både norskskrevet litteratur og oversatt verdenslitteratur. Skolebibliotekene har en nøkkelrolle i skolebibliotekene, og har en unik kompetanse på å formidle litteratur og finne rett bok til rett leser. Gode skolebibliotek stimulerer til lesing og lesing er en viktig forutsetning for læring.

Gode eksempler på hva som bidrar til leselyst

Skal regjeringens lesesatsing ha effekt, må den innebære at eksisterende ressurser samordnes, og at det finnes vilje til å utvikle en allerede etablert infrastruktur. Det finnes allerede gode insentiver som med fordel kan videreutvikles:

- Innkjøpsordningene bidrar til at befolkningen over hele landet får tilgang til en bredde av litteratur, og bør videreutvikles. Innkjøpsordningene for sakprosa er i dag underfinansierte, og bør styrkes. Samtidig bør innkjøpsordningen for skolebibliotek, som sørger for at barn får tilgang til litteratur på eller i umiddelbar nærhet til skolen, gjøres permanent og utvikles til å inkludere oversatt litteratur.
- Det er vesentlig at alle, uavhengig av bakgrunn, evner og preferanser får tilgang til litteratur tilpasset dem. Skal den nedadgående lesetrenden snus, må lesestrategiene inkludere alle typer litteratur, og leselyst og leseferdigheter må ikke bare ses i sammenheng med skjønnlitteratur og allmenn sakprosa, men også med lærebøker og fagbøker.
- Det gjennomføres gode formidlingstiltak som bidrar til å få litteraturen ut til leserne og til å skape leselyst og leseferdigheter, som for eksempel Bok til alle, Faktafyk, Ordknappen og Ungdommens kritikerpris. Slike lesestimulerende tiltak kan med fordel videreføres.

Andre innspill

NFFO mener at det er et behov for en styrking av det samlede kunnskapsgrunnlaget om lesingens betydning og status i det norske samfunnet. For å lykkes med en lesestrategi er det essensielt at den bygger på kunnskap om lesing, både i Norge og internasjonalt. Eksisterende og pågående forskning om lesing må kartlegges både for å gi et stabilt fundament for utforming av ny politikk om lesing og for å avdekke behovet for ny og oppdatert kunnskap om lesing. Videre er det vesentlig at lesesatsingen er tverrsektoriell, og inkluderer virkemidler fra kunnskaps- og kultursektoren, og alle typer litteratur, inkludert læremidler i skolen. Her kan det offentlig i samspill med en sterk bransjeinitiert leseorganisasjon ha en nøkkelrolle.